Zaštita glazbala i glazbene građe u muzejima: Muzej grada Zagreba i Etnografski muzej Zagreb

Rukavina, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:988731

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
MUZEOLOGIJA I UPRAVLJANJE BAŠTINOM
Ak. god. 2018./ 2019.

Zaštita glazbala i glazbene građe u muzejima – Muzej grada Zagreba i Etnografski muzej Zagreb

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Helena Stublić, doc. **Student: Valentina Rukavina**

Zagreb, rujan 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

_____

Sadržaj

1. Uvod……1

2. Zaštita predmeta kulturne baštine……2

2.1. Zaštita muzejske građe……..2

2.2. Opća zaštita glazbala…….5

2.2.1. Preventivna zaštita glazbala……8

2.2.2. Interpretacija glazbala i glazbene građe, kao dio zaštite ……..14

3. Glazbene zbirke i glazbena građa u Hrvatskoj ……...16

4. Muzej grada Zagreba – relevantne zbirke ……..16

4.1. Zbirka Ivana pl. Zajca ……..17

4.2. Zbirka Margite i Rudolfa Matza ……..18

4.3. Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera ……..19

4.4. Zaštita unutar Muzeja ……...21

5. Etnografski muzej Zagreb – relevantne zbirke ……21

5.1. Zbirka glazbala Franje Ksavera Kuhač …….22

5.2. Ostala glazbala Muzeja ……27

5.3. Zaštita unutar Muzeja ……....28

6. SWOT analiza ……..30

7. Zaključak ……..33

8. Literatura ……..34

9. Popis slikovnih priloga …….36

Sažetak ……..37

Summary……38

1. Uvod

Motivacija za odabranu temu dogodila se odmah po razmišljanju o diplomskom radu, s aspekta studija koji studiram; muzeologije i upravljanja baštinom te osobnog afiniteta, obrazovanja i znanja o glazbi, glazbalima i glazbenoj građi. Unutar studija, odslušani i položeni kolegiji o očuvanju i zaštiti predmeta baštine te o njihovoj interpretaciji, pomoći će mi pri stručnoj analizi problema.

Nakon kratkog uvodnog dijela rada, uslijedit će teorijski dio o općenitom očuvanju i zaštiti glazbala i glazbene građe; na koji se način ono provodi i/ili se treba provoditi. Uslijedit će istraživački dio koji obuhvaća Muzej grada Zagreba i Etnografski muzej Zagreb, kao muzeje koji se bave očuvanjem i zaštitom glazbala i glazbene građe. Terenskim će se istraživanjem dobiti uvid koju građu sadrže te na koji se način ona zaštićuje i bave li se ujedno interpretacijom i prezentacijom te građe i je li ona dio stalnog postava ili je prezentirana kao cjelovita zbirka. U istraživačkom dijelu riječi će biti i o upotrebi glazbala i glazbene građe; kako se provode interpretacije i prezentacije takve građe unutar navedenih institucija i/ili izvan njih te postoji li digitalizacija glazbene građe (notnih zapisa) te komuniciraju li muzeji problematiku zaštite glazbala i glazbene građe, tj. nužnost redovite uporabe glazbala kako bi se očuvala funkcionalnost, a što je drugačiji pristup nego prema ostalim muzejskim predmetima i zbirkama.

Polazišna je teza ovog rada; nužnost očuvanja glazbala i glazbene građe radi komunikacije i prezentacije, što će se istraživanjem pokušati prikazati te će na koncu biti izveden zaključak.

Cilj je ovog diplomskog rada prikaz zaštite glazbala i glazbene građe općenito te konkretno u Muzeju grada Zagreba i Etnografskom muzeju Zagreb. Svrha je nužnost zaštite zbog očuvanja baštine od propadanja s ciljem komunikacije i prezentacije nama u sadašnjosti te budućim generacijama.

2. Zaštita predmeta kulturne baštine

Pod pojmom zaštite predmeta kulturne baštine podrazumijevamo, kao prvo, njihovo sakupljanje u prirodnom ambijentu, gdje su živjeli punim životom te njihovo izdvajanje u muzej ili privatnu zbirku. Tom prilikom poduzimaju se preventivne mjere koje podrazumijevaju osiguravanje odgovarajućeg prostora za smještaj predmeta, zatim kurativne mjere koje se provode kako bi se otklonile posljedice oštećenja na predmetima i ojačala njihova struktura te ih se zaštićuje od propadanja. Slijede mjere dokumentacije (inventarizacije) i bilježenje svih karakteristika po kojima su ti predmeti značajni. Cjelokupni proces zaštite završava sustavnom brigom za sigurnost predmeta. Osnovni je zadatak sačuvati predmet u njegovu izvornom obliku.

2.1. Zaštita muzejske građe

Zaštita muzejskih predmeta jedan je od osnovnih segmenata muzejske djelatnosti. Tri su osnovne funkcije cjelokupne muzejske djelatnosti, a to su istraživanje, zaštita i komunikacija. Sama funkcija zaštite predmeta, u vrlo širokom značenju zaštite, pokriva niz oblika muzejskih djelatnosti. Muzejske su djelatnosti zaštite: sabiranje predmeta u realnosti i njihovo donošenje u muzej; preventivne mjere u muzeju koje osiguravaju adekvatni prostor za smještaj prikupljenih predmeta; kurativne mjere koje se provode na muzejskim predmetima da bi se uklonile posljedice raznolikih oštećenja, povećava im se otpornost i produžuje vijek trajanja; te mjere dokumentacije, inventarizacije i svih drugih oblika bilježenja onoga po čemu su ti predmeti značajni. Čitavi proces zaštite završava brigom za sigurnost predmeta od elementarnih i drugih nepogoda, ratnih razaranja, otuđenja svih vrsta te vandalizma. Od svih aktivnosti zaštite, na prvom je mjestu trajni oblik zaštite muzejskih predmeta, a to je stvaranje nove muzealne realnosti, koja se razlikuje od realnosti u kojoj su predmeti proveli svoj dotadašnji život.

Zaštita odabranih predmeta i njihovo pretvaranje u muzejske predmete, znači uočavanje i biranje onih predmeta koji imaju vrlo bogati zbiljski identitet, odnosno onih predmeta kojima zbog socijalne istrošenosti u realnom svijetu prijeti opasnost od propadanja. U sastav muzeja dolaze raznovrsni potencijalni muzejski predmeti. Neki su od njih istrošeni ili odbačeni.

Takvi, socijalno istrošeni, odbačeni i vremenom pregaženi predmeti, nalaze svoje mjesto jedino u zbirkama i muzejima, jer tamo stječu novi identitet. Ostali su još u funkciji, ali im je funkcija ili izmijenjena ili pak takva da bi njihovo daljnje sudjelovanje u toj funkciji bilo otežano i dovodilo u pitanje njihovu fizičku egzistenciju. Rijetki su pak izuzetno istaknuti, vrijedni i značajni predmeti, koji su zbog svoje istaknute vrijednosti predodređeni da budu smješteni u muzej dok ne izgube vrijednost, kako bi sačuvali vrijednost tog trenutka sadašnjosti. Zaštita koju pruža muzealna realnost, uzrokuje i određenu promjenu značenja predmeta. Predmeti u muzejima više ne obavljaju onu funkciju koju su obavljali u realnosti i stoga, odvojeni od funkcije, u svojem novom zbiljskom identitetu gube onaj dio funkcionalnog identiteta koji su imali kroz prošlost.

Zaštita predmeta u samim muzejima, kada su ovi već izdvojeni iz svoje realne okoline i čuvaju se u muzejskim zbirkama, dakle zaštita u užem smislu, u stvari je zaštita muzejskih predmeta od fizičkog propadanja u muzejskoj realnosti. Ona se uglavnom temelji na zaštiti fizičkih osobina i cjelovitosti muzejskih predmeta i kroz to svoje djelovanje dužna je voditi računa o svakom od tri osnovna sastavna elementa pojedinoga muzejskog predmeta.

Muzejski predmet analizira se kao jedinstvo materijala i strukture, oblika i načina obrade i njegova značenja, odnosno muzealnosti. Svaki od tih elementa moguće je razmatrati posebno, u okviru zaštite. Gledajući muzejski predmet kao cjelinu, prvenstveni je zadatak sačuvati ga u onoj njegovoj cjelovitosti. U okviru muzejske stvarnosti treba stvoriti uvjete u kojima će predmet moći nesmetano živjeti, ispunjavajući funkciju zbog koje je baš on izdvojen u muzej. Jedan od primarnih zadataka zaštite, stvaranje je povoljnih uvjeta, što se očituje u kvaliteti arhitekture u koju su smještene muzejske zbirke, što obuhvaća spremišni dio, izložbeni prostor i prostor za potrebna istraživanja. Nužno je osigurati kvalitetne kriptoklimatske uvjete, dobar i stabilan odnos temperature i relativne vlage zraka i zaštitu predmeta od svjetla i zagađenog zraka. Ti su uvjeti temeljna pretpostavka prevencije, odnosno sprečavanja pojave mnogih oblika propadanja muzejske građe. Osiguranjem stabilne okoline sprečavaju se fizička naprezanja materijala i pojave mnogih oblika korozija uzrokovanih vlagom, a ograničavanje izlaganja muzejske građe djelovanju svjetla sprečava razne oblike razaranja. Trajnost materijala i strukture izrade muzejskog predmeta, ponajviše se osigurava kvalitetnom prevencijom. U okvire prevencije spada i redovito održavanje muzejskih predmeta, što podrazumijeva stalne preglede i poduzimanje elementarnih mjera za održavanje čistoće i mjera protiv zagađivanja, zaraze ili djelovanja nametnika u muzejskom ambijentu.

Nakon toga, pristupa se kurativnim mjerama kojima se fizički zadire u materijal i strukturu muzejskog predmeta.

Osnovni oblik fizičkog zadiranja u muzejski predmet je konzerviranje, odnosno učvršćivanje struktura i materijala unošenjem novih materijala u postojeće strukture, nastojeći da se postojeći materijal ili struktura poboljšaju bez mijenjanja zatečenog oblika, kako bi predmet što duže mogao obavljati primarnu muzeološku funkciju. Konzerviranje se veže na osposobljavanje muzejskih predmeta za istraživanje i izlaganje. U nekim muzejima i kod neke vrste muzejske građe, provodi se složeniji postupak, a to je restauriranje, kod kojega se ulazi u sferu oblika i načina obrade materijala. Restauratorskim postupcima dodaju se i oni dijelovi koji su predmetu nedostajali ili su se izgubili prije dolaska u muzej. Restauracija je intervencija koja zadire u oblik i način obrade, a time i u značenje koje tada preuzima značajke interpretacije vremena u kojem je određeni zahvat proveden. No, velikih intervencija u oblik i način obrade oblika kod većine muzejskih predmeta neće biti.

Zaštita značenja odnosi se na to da je značenje, odnosno muzealnost, ugrađeno u jedinstvu materijala, oblika i značenja pojedinoga muzejskog predmeta pa s time i zadiranje u promjenu bilo kojeg od tih elemenata zadire i u promjenu značenja. Značenje je rezultat interpretacije konceptualnog identiteta i dešifriranje njegovih povijesnih značajki i svih oblika njegovih ostalih identiteta, a zaštita značenja u prvom se redu očituje u dokumentaciji, koja je prisutna i u svim drugim oblicima zaštite. Značenje se dokumentira bilježenjem interpretacije vrijednosti i značenja predmeta, zatim dokumentacijom muzealnosti ili onih vrijednosti koje su očitane u predmetu i po čemu se smanjuje polje njegove muzealne neodređenosti, a povećava polje muzealne određenosti. S temeljnom muzejskom dokumentacijom, publiciranjem i izlaganjem predmeta uz tumačenje, stječe se predodžba o značenju pojedinoga muzejskog predmeta. Muzejski predmet, čak ako se izgubi ili nestane, pomoću dokumentacije može i dalje biti prisutan u svijesti te biti popraćen u vizualiziranom obliku na papiru, filmu ili magnetskoj vrpci. Tada dokumentacija preuzima na sebe dio značenja izvornoga muzejskog predmeta. Dokumentacija služi bilježenju vrsti materijala, njihovih značajki ili međusobnih odnosa. Ta nam analitika i dokumentacija više služe za upoznavanje s materijalnom strukturom muzejskih predmeta i za utvrđivanje uzroka oštećenja i načina uklanjanja njihovih posljedica, nego što bi bila oblik neposredne zaštite predmeta.

Zaštitu predmeta u muzejima nužno je ostvarivati u direktnom dodiru. Predmetima se rukuje od trenutka njihova prikupljanja na terenu, do izlaganja na izložbi. S obzirom na pravilan odnos prema muzejskim predmetima, razvila se etika postupka, koja je definirana i u međunarodnim dokumentima. Postoji temeljni kodeks profesionalne etike u muzejima, koji je donio ICOM 1986. godine u Buenos Airesu, a koji se većim dijelom odnosi na zaštitu muzejskih predmeta u muzejima. Osnovna je etička pretpostavka da se rad s muzejskim predmetima dopušta samo educiranom profesionalnom osoblju. Etika odnosa prema predmetima, kao osnovno pravilo postavlja uvažavanje svih triju osnovnih odrednica muzejskog predmeta - materijala, oblika i značenja te poštivanje cjelovitosti predmeta kao nositelja poruke i informacija.

2.2. Opća zaštita glazbala

Prema Članku 2. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara[1], glazbala i glazbena građa spadaju pod pokretna kulturna dobra od umjetničkoga značaja. Sukladno Zakonu, takva se dobra trebaju zaštititi, a po potrebi i restaurirati te konzervirati.

Prvi akt obrade muzejskog predmeta obuhvaća pravnu zaštitu predmeta u muzejskoj zbirci, a to su podatci o izvoru nabave, uvjet nabavljanja, podatci o prijašnjem vlasniku, tj. nalazište predmeta, odnosno uvjeti po kojima je predmet došao u muzej. (Oklopčić, 1990)

Zaštitu i restauraciju glazbenih instrumenata obavljali su konzervatori-restauratori obučeni za očuvanje ili zaštitu povijesnih i aktualnih glazbenih instrumenata. Glazbena zaštita glazbala potječe iz 1862. godine kada je Antonio Stradivari napisao pismu grofu Cesare Castelbarco o tome kako očuvati njegove brojne instrumente, koje je popravljao. Konzervatorske prakse glazbenih instrumenata slijede iste smjernice kao i brojni drugi artefakti u muzejskim zbirkama. Za vrijeme konzervacije, važno je dokumentirati stanje prije konzervacije, a zatim napredak, nakon što su završene radnje očuvanja. Kako bi zaštitili glazbene instrumente za budućnost, najbolje je zadržati zbirku u najsuvremenijoj klimatskoj zoni. Važno je shvatiti da, iako su mnogi instrumenti morali biti obnovljeni nakon određenog

[1] Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara. (13.1.2019.)

vremenskog razdoblja, prihvatljivo je da ih se upotrebljava (svira) pod nadzorom konzervatora glazbenog instrumenta.

Mnoge su sličnosti između zaštite glazbenih instrumenata i zaštite umjetničkih djela. Na primjer, poput konzervatora koji radi na obnavljanju zasićenosti zelene boje u Claude Monetovom slikarstvu, konzervatori glazbala moraju imati na umu integritet glazbala pri čišćenju ili obnavljanju bilo koje vrste, kao i standardizirane politike i etike očuvanja umjetnosti. Prema Etičkom kodeksu, sve radnje stručnjaka za očuvanje, moraju se voditi informiranim poštovanjem o kulturnom vlasništvu, njegovom jedinstvenom karakteru i značenju te o narodu ili osobi koja ih je stvorila.[2] Oba očuvanja, očuvanje umjetnosti i očuvanje glazbenih instrumenata, zahtijevaju veliku pažnju u pojedinostima, strpljenje i poštivanje djela ili izvođača. Konzervator bi također trebao biti visoko obučen u mediju u kojem su ta djela stvorena.

Uglavnom, umjetnička su djela statična i ne kreću se, dok su glazbeni instrumenti u osnovi aktivni alati za proizvodnju zvukova, zvukova zabilježenih na glazbalima u različitim ključevima i u različitom tempu. Iako neki umjetnički objekti mogu imati više od jednog korištenja i povremeno se preseliti iz svoje matične ustanove u drugi muzej na posudbu, instrumenti su podložni putovanju ili trošnosti zbog korištenja. Glazbeni instrumenti, uz svoju materiju umjetnosti, stvaraju umjetnost i proizvodnjom zvuka kad ih ljudska ruka dotakne.

Unatoč dugotrajnosti glazbenih instrumenata, važno je da se što duže i kontinuirano održava njihova sposobnost sviranja. Glazbala ne zvuče isto ili ne rade na isti način kao što su nekoć, kad su bila nova. Dijelovi se istroše, a ponekad ih je potrebno zamijeniti. S druge strane, prosječni vjekovi trajanja instrumenata ovise o njihovoj klasifikaciji: drveni pjevali ili mjedeni instrumenti traju oko dvadeset godina, klaviri traju oko stotinu godina, a gudački instrumenti maksimalno dvjesto godina. S pravom tehnikom konzerviranja, koja se koristi na glazbalima, moći će trajati dulje od svog već određenog životnog vijeka.

Obveze zaštite okoliša postoje za glazbene instrumente i konzervatore. To je zato što se materijali koji se koriste u kreiranju instrumenata, poput drva, mogu naći na popisu ugroženih vrsta. "Mnoge vrste ružinog drveta i ebanovine su ugrožene, ali drvo se još uvijek lako kupuje. Neki drveni materijali i materijali koje koriste graditelji žičanih instrumenata imaju

[2]American Institute for conservation od historic and artistic works, *Code of Ethics and Guidelines for Practice*, 1994, (pristupljeno 13.1.2019.).

zakonska ograničenja, osobito pri prelasku međunarodnih granica."[3] Ovakvim se očuvanjem glazbala čuva i okoliš, odnosno, čuvaju se kulturna i prirodna dobra u jednom.

Početkom 20. stoljeća, počelo je zanimanje za glazbu renesanse, baroka te klasičnu i romantičnu glazbu. Time je došlo do potrebe za povijesnim instrumentima, jer je stajalište bilo da se glazba ih tih razdoblja može interpretirati samo na izvornim instrumentima za koje je pisana. Stoga je bilo ključno oživjeti stara glazbala te je velik dio instrumenata doveden u uporabno stanje, pri čemu su izmijenjeni originalni dijelovi. Tek 1967. formulirane su smjernice za reguliranje prakse restauracije u zbirkama. One odražavaju shvaćanje da je cilj postupka restauracija do stanja da se na njima može svirati i da je oštećeni instrument poželjno restaurirati kad god je moguće. Do danas se primijenilo gledište toga. Uočeno je da tehnike i materijali ugrađeni u glazbalo više nisu dostupni i da etički nije prihvatljivo ukloniti dijelove koji se ne mogu popraviti. Osamdesetih godina 20. stoljeća, ICOM je donio smjernice o dostupnosti instrumenata u javnim zbirkama. Zastupa se ograničeno rukovanje, ali se govori i o tome kako muzejske instrumente treba održavati da bi bili u stanju da se na njima svira. Kroz proces održavanja, prošlo je mnogo gudačkih glazbala s prijelaza iz 18. u 19. stoljeće te su na njima učinjene preinake, za koje je smatrano da će se time glazbalo poboljšati. Danas takve preinake ne znače nužno i poboljšanje. (Mataija 2014: 64-75)

Slično dokumentima koje muzejski službenik može koristiti za katalogiziranje artefakta u zbirku, važno je zadržati odgovarajuću papirologiju tijekom procesa konzervacije na glazbenom instrumentu. Fotografirajući prije i poslije, pomaže se dokumentiranju koraka koje je poduzimao konzervator (ili ostatak osoblja zaduženog za očuvanje), tijekom rada na instrumentu i napredak postignut tijekom trajanja projekta. Kontrolni popis također bi mogao pomoći konzervatorima da ostanu usredotočeni na zadatak koji je u tijeku, pokušavajući obnoviti određeni glazbeni instrument. No, svaki je plan drugačiji za proces očuvanja, ovisno o tome koliko je teško stradao određeni instrument.

U Hrvatskoj ne postoji zajednički popis zvučne građe koja pripada nacionalnoj baštini. Digitalizacija cjelokupne zvučne građe doprinijela bi sustavnoj zaštiti i očuvanju te je ona najbolji način dugoročne zaštite i prezentacije zvučne baštine. Njome bi se omogućila dostupnost takve baštine te bi se ona zaštitila od zastarijevanja, propadanja, oštećenja upotrebom i potpunog uništenja. Praktična bi bila za izložbe, publikacije ili prezentacije putem interneta te bi građu mogli koristiti i drugi istraživači. (Radovinović 2014: 318-326)

[3] Robb, Arthur, *Conservation and Musical Instrument Making*. Dostupno na: https://www.art-robb.co.uk/cons.html (pristupljeno 15.1.2019.).

Nekoliko je različitih klasifikacijskih sustava za glazbene instrumente. Od 1960-ih godina, Curt Sachs i Erich Moritz von Hornbostel, podijelili su glazbene instrumente u dva glavna dijela s nekoliko potkategorija. Prvu skupinu čine idiofoni, samozvučna glazbala, kod kojih se zvuk generira od strane vlastite elastične materije. Zvuk se dobiva primjerice udaranjem ili trzanjem. Predstavljaju ritamske instrumente u svim kulturama svijeta. Idiofoni su udaraljke kao primjerice: gong, zvono, trokut, kastanjete, maracas, marimba, slit bubanj i brojni drugi. Drugu skupinu čine membranofoni; glazbeni instrumenti koji imaju vibrirajuće membrane ili kožu koja proizvodi zvuk, u što spadaju razne vrste bubnjeva. (Estrella 2019)

2.2.1. Preventivna zaštita glazbala

Glazbeni su instrumenti slični ostalim funkcionalnim predmetima jer imaju pokretne dijelove ili im je potrebna fizička interakcija kako bi ispuniti svrhu za koju su izrađeni te su jedni od tipičnih funkcionalnih predmeta zbirki, poput satova, oružja, ručnog alata i slično. Zvuk koji mogu proizvesti glavna je estetska komponenta većine glazbenih instrumenata i razlog zašto su napravljeni. U sadašnjosti, predmete treba čuvati za budućnost te time i prilikom restauracije za interpretaciju predmeta u sadašnjosti, treba voditi računa o tome da se ne zatvori interpretacija za prezentiranje posjetiteljima u budućnosti te za buduće restauratore. Jer, ako na jedan način, kao posjetitelji, gledamo predmet u sadašnjosti, ne znači da će ga jednako gledati i posjetitelji u budućnosti; bilo da su to pojedinci ili na primjer školske skupine, kojima će predmeti biti od koristi u svrhu učenja. Stoga, glazbeni instrumenti, kao jedni od funkcionalnih predmeta, mogu muzejskom osoblju zadati probleme, jer nisu poput ostalih umjetničkih djela, ali ih svakako treba tretirati jednako kao i ostale muzejske predmete, na primjer, slike ili skulpture. (Barclay 1997: 1-2)

Za pohranu i za prikaz glazbala, vrlo je često i potrebno stvoriti nosače ili nosače po mjeri, za glazbala koja ostaju u istom položaju duži vremenski period. Promjene zbog gravitacije često su toliko spore, tako da nisu lako uočljive i teško je predvidjeti buduće stanje glazbala. Glazbeni instrumenti posebno su osjetljivi na oštećenja zbog njihove kompleksne konstrukcije, često osjetljive dijelove i stresove inducirane napetošću i kompresijom komponenata. Pojmovi stres i naprezanje upotrebljavaju se međusobno u razgovoru, ali njihova su značenja u fizičkom smislu vrlo različita. Stres je ona sila koja se primjenjuje na predmet, dok je naprezanje promjena oblika predmeta, a što je posljedica stresa. Na primjer,

opruga ventila je pod pritiskom kada se ventil drži pritisnutim, a napetost je očita u svojoj promjeni oblika. Nakon otpuštanja ventila, otklanja se stres, a napon je rasterećen jer granica elastičnosti nije premašena. Nakon što se prekorači granica elastičnosti, točka nepovratnosti je postignuta. U ovom slučaju, opruga bi ostala iskrivljena nakon podizanja tereta. Jednostavan odnos stresa i naprezanja kompliciran je učincima vremena. Potrebno je uzeti u obzir tri faktora. Prvi od njih je postepena deformacija tijekom vremena, a naziva se puzanje te je ona trajna. Predmet isprva ne mora pokazivati neku deformaciju pod stresnim opterećenjima, ali s vremenom će promjene početi biti vidljive. Vrlo sporu promjenu oblika ili dimenzija teško je primijetiti. Primjer su iskrivljene tipkovnice klavira. Drugi je faktor molekularno umrežavanje i oksidacijska razgradnja, pri čemu svi organski materijali smanjuju elastična svojstva dijelova instrumenata. Metali trpe koroziju, a mjed puca. Treći je faktor utjecaj starijih obrada i tretmana, koji mogu oslabiti strukturu instrumenta. Takve slabosti mogu se potaknuti ili loše popravljenim oštećenjima, loše dizajniranim dijelovima ili neadekvatnom upotrebom ljepila, lemljenjem ili zavarivanjem. Glazbala u muzejima zahtijevaju podršku iz tri razloga. Prvi je strukturni razlog, odnosno ako je instrument inherentno slab ili mu je pogoršano stanje. Sljedeći je razlog prikaz, odnosno glazbalo se mora prikazati nagnuto prema posjetiteljima ili podignuto nad tlom. Iako dizajn zaslona ponekad zahtijeva pomoćne objekte, vizualni izgled nosača mora biti takav da ne ugrožava svoju glavnu funkciju. Treći je razlog rukovanje, odnosno sigurnosno montiranje glazbala krutom potporom. Glazbala koja imaju krhke površine ili strukture, poput vezanog tekstila, labave komponente i slično, najbolje je montirati na krute potpore, tako da se prilikom rukovanja dira potpora, a ne glazbalo. Ova tri čimbenika opravdavaju potporu većine glazbala koja moraju ostati statična jedno duže razdoblje. No, potpore ne mogu ispuniti svoje funkcije u sljedećih pet razloga: ako su točke podrške pogrešno postavljene, što izaziva distorziju predmeta; ako je glazbalo slabo osigurano sa svih strana; ako točke dodira nisu podstavljene, što uzrokuje abraziju ili izobličenje (nosači izrađeni od tvrde plastike, metala ili drveta moraju imati dovoljno površine u kontaktu s instrumentom radi sprečavanja abrazije te biti obloženi mekim materijalom, što je jako važno za lakirane drvene površine); ako je držač izrađen od materijala koji može utjecati na instrument; te ako je materijal za izradu nosača i potpora nametljiv izgledom te narušava estetiku. (Barclay 1997: 19-21)

Iako su glazbala u zbirkama stalnog postava ili povremenih izložbi dobro zaštićena, u čuvaonicama, će možda biti potrebno često ih pomicati, radi pregleda ili radi proučavanja u svrhu učenja ili nastave, ili pak može jednostavno biti pohranjeno u ladici ili vitrini koja

doživljava mnogo otvaranja i zatvaranja tijekom pregleda drugih uzoraka.

Oprezno baratanje s povijesnim glazbalima, stvar je zdravoga razuma, ali mnogo je tu stvari na koje treba obratiti pažnju, a koje nisu na prvo gledanje možda očite. S poliranim metalima treba oprezno rukovati, budući da sol i ulje s kože mogu vrlo lako uzrokovati koroziju metala, stoga je potrebno nositi čiste pamučne rukavice pri rukovanju metalnim glazbalima. Metalni instrumenti trebaju biti dobro osigurani tijekom transporta i izlaganja. Iako se metal naizgled čini izdržljivim, to nije uvijek slučaj. Na primjer, glazbala od lima ili mesinga, mogu biti vrlo slaba te lako pucati prilikom duljeg stresa. Organski materijali propadaju na različite načine, što uzrokuje njihovu slabost. Problemi prilikom transporta glazbala, većinom se ne razlikuju od mnogih drugih muzejskih predmeta. No, kategorija glazbenih instrumenata široka je, tako da potencijalno može sadržavati bilo koji poznati materijal i bilo koje stanje propadanja. Također, instrumenti su proizvedeni da bi stvarali zvuk, a mnogi od njih su također predviđeni da budu prijenosni pa se pretpostavlja da su izrađeni od laganih materijala, no, naravno, ima i velikih glazbala koje je teško transportirati. I prema velikim glazbalima treba se odnositi pažljivo, kao i prema najsitnijim muzejskim predmetima. (ibid: 22-23)

Najveća opasnost za organske materijale, poput drva, tkanine, filca i kože, od kojih su načinjena glazbala, napad je insekata. Tepih bube, drvarnice, moljci i drugi insekti preferiraju prljava mjesta i slabo osvijetljena. Znakovi zaraze obično postaju vidljivi poslije učinjene štete. Nekoliko je alternativnih, okolišno odgovornih metoda, uključujući nisku temperaturu od -20 °C, povišenu temperaturu od oko 50 °C i inertnu atmosferu. Preventivno čišćenje i redoviti pregledi sprečavaju napad insekata. Pristup mnogim dijelovima glazbala za čišćenje je izuzetno nespretan, a ponekad zahtijeva i rastavljanje glazbala, posebno kod instrumenata s tipkovnicom. U tom slučaju čišćenje se mora odvijati rijetko i precizno, uz pomoć stručnjaka. Napadi gljivica nastaju u područjima visoke relativne vlage zraka, iznad oko 65%. Spore mogu biti prisutne na organskim materijalima dugotrajno i postati aktivne samo kad su im dobri uvjeti. Najbolja preventivna mjera je spuštanje lokalne relativne vlage, posebno tijekom razdoblja vlažnosti, te po mogućnosti treba preseliti glazbala u područja s većim protokom zraka i redovno ih provjeravati. Veći glazbeni instrumenti idealno su stanište kralježnjaka štetočina, posebno ako su u čuvaonici ili bez nadzora. Kontrola štetočina povezana je s mjerama kontrole klime, jer jedno utječe na drugo. Mnogi su instrumenti napravljeni od drveta, uključujući: gitare, violine, viole, klavire, čembala, bendža, violončela, basove, i tako dalje. Stoga, kukci koji jedu drvo mogli bi ih oštetiti, ako ostanu u mračnom, vlažnom

prostoru i prostoru s propuhom. (ibid: 25-26)

U nekim muzejima, klimatski kontrolirani sustav ili cjelokupnu arhitekturu ustanove/muzeja možda treba preuređivati ili čak zamijeniti, što ovisi o starosti ustanove/muzeja. Upravitelj zbirke ili drugi zaposlenik Odjela, treba provjeriti što bi trebalo nadograditi u klimatiziranom sustavu, šećući muzejom i provjeravajući stanje zbirke. Njihova je dužnost, zajedno s konzervatorima artefakata, zadržati kolekciju sigurnom. "Budući da danas postoji komercijalno tržište više od 8000 različitih kombinacija klimatizacijskog dizajna, to je timski proces koji se može podijeliti u tri sljedeća koraka: klasificirati omotnicu, prepoznati toplinska opterećenja i provesti inventuru vlage. Ako je prostor previše topao, drveni instrumenti mogu se iskriviti. (Conrad 1999)

Budući da su glazbeni instrumenti sastavljeni od mnogih različitih materijala, kao što su: drvo, metal ili plastika; otežava im se čuvanje. Papir, koža, drvo, prirodna vlakna i drugi organski materijali apsorbiraju vlagu. Ako se drže u okruženjima koja nisu pod povoljnim klimatskim uvjetima, pojavljuju se ozbiljni problemi očuvanja, što uključuje koroziju ili izvijanje. Zato je važno zadržati vlažnost na konstantnoj temperaturi. Tehničku pomoć stručnjaka za grijanje i ventilaciju, muzejsku okolinu i očuvanje glazbenih instrumenata, uvijek treba tražiti prije nego što se dogode velike promjene. Izravna sunčeva svjetlost štetna je za ljude, kao i za artefakte. Svjetlost osvjetljava boje i brzo razgrađuje organske materijale. Općenito je najbolje ne stavljati nikakav artefakt u zbirku u izravnu svjetlost, bilo da je svjetlost prirodna ili umjetna. U zraku muzeja nalaze se onečišćivači koji se nalaze u gradskom pejzažu te je njihova prisutnost još i veća nego u ruralnim muzejima. Barclay navodi četiri koraka kako bi se zaštitila muzejska zbirka od štetnog zraka: instaliranje pročišćivača zraka u zgradi; apsorbirajuća tkanina, drveni ugljen i slični materijali mogu se postaviti u ormare za skladištenje ili vitrine za upijanje onečišćujućih tvari; održavanje metalnih artefakata suhim usporava koroziju; zaštitni se premazi povremeno primjenjuju na metalne instrumente. (Barclay 1997: 14-16)

Glazbala u muzejima, uglavnom su izrađena od drveta, metala i kože. Predmete od metala potrebno je uroniti u njihovoj visini u smjesu benzina i nafte, omjera 1:1. Ako su zahvaćeni korozijom, mekom se četkom uklanja tanji sloj hrđe. Druga je metoda elektroliza. Predmet se uroni u smjesu od pet litara vode i dvije žlice kaustične sode. Predmet se potom osuši i smjesti na suho mjesto s odgovarajućim uvjetima. Predmeti od drva peru se u mlakoj vodi, a potom u smjesi vode i petroleja u omjeru 1:5 te se osuše. Ako je predmetu potreban sjaj ili je zaražen crvotočinom, on se premazuje otopinom tekućeg parafina i razrijeđenog lanenog ulja

u omjeru 1:5. Mjesto pohrane takvih predmeta, trebalo bi nekoliko puta godišnje tretirati sredstvom protiv moljaca i ličinki. Predmeti od kože brišu se suhom mekom krpom ili četkom te premazuju vazelinom. (ibid: 30-53)

Ako je glazbeni instrument obješen na zid za prikaz, vjerojatno je prilično stabilan jer se ne kreće. Glazbeni instrumenti koji pripadaju proučavanju ili zbirci nastave, izloženiji su većoj opasnosti da će biti oštećeni, jer više ljudi komunicira njima. Stoga je najbolje stvoriti granicu za ljudsku interakciju i dostupnost. U tom slučaju i lako klizne i organizirane police mogu dobro doći.

Kratki vodič u osam koraka brige o glazbalima napisali su Jane S. Long i Richard W. Long:

1. Izbjegavajte postavljanje velike napetosti na instrumente.
2. Izbjegavajte naglo povećanje ili smanjenje napetosti.
3. Premjestite klavire samo na kolicima i kada imate dovoljno ljudi za taj posao.
4. Očuvajte prirodnu patinu: nemojte ih nositi golim rukama ili ih polirati.
5. Držite instrumente u sobama s relativnom vlagom od oko 50%.
6. Ako svirate drvenim glazbalima, zagrijte ih i postupno reproducirajte.
7. Očistite instrumente odmah nakon sviranja.
8. Nemojte uljiti ili polirati površine drvenog instrumenta. (Long 2000: 106–113)

Prema Barclayu, slijedi popis pet najboljih razloga za funkcionalnu obnovu instrumenata, kao i pet razloga za nefunkcionalnu obnovu. (Barclay 1997: 4-6)

Funkcionalna obnova	Nefunkcionalna obnova
1. Restauracija se može završiti ako se instrument masovno proizvodi.	1. Glazbeni instrument ne bi trebao biti konzerviran, ako je instrument jedinstven.
2. Ako je instrument prethodno obnovljen i većina prolaznosti je izgubljena.	2. Radovi ne bi trebali biti izvršeni ako izvorne kratkotrajne značajke budu izgubljene ili izmijenjene.
3. Uz malo posla konzervatora, instrument se lako može staviti u radno stanje.	3. Način na koji se instrument može reproducirati je nepoznat ili je funkcija nejasna i malo je vjerojatna da će biti

	odrađena kao rezultat restauracije.
4. Izvorna funkcija može se ponovno uspostaviti.	4. Stanje instrumenta je takvo da je malo vjerojatno točno ostvarivanje njegove izvorne kvalitete.
5. Ako je instrument u čvrstom stanju, može se sačuvati.	5. Ako je funkcija tako dobro shvaćena da se ne mogu dobiti nove informacije.

Korištenje bilo kojeg predmeta uzrokuje trošenje i propadanje, što implicira rutinsko održavanje i popravak te zamjenu istrošenih komponenata. Problem nastaje kad se funkcionalnim objektima opetovano rukuje, upravlja i održava ih. Ako se koristi povijesnim glazbalima, moraju se donijeti neke odluke. Nekoliko je navedenih razloga koji mogu utjecati na funkcionalnu obnovu, a jedan od njih, onaj da je glazbalo prethodno obnovljeno i većina efemernih značajki već je izgubljena. Uvjeti koji se u tim okolnostima moraju ispuniti su ti da se: glazbalu koje je već u radnom stanju i koje nastavlja s upotrebom, neće umanjiti njegova tehnička i kulturna vrijednost; da je glazbalo u stabilnom i sigurnom stanju; da je na raspolaganju kvalificirana stručnost za redovito podešavanje, održavanje, savjetovanje i nadzor; da vlasnik ili skrbnik imaju jasno artikuliranu politiku upotrebe glazbala koja zadovoljava standarde etike; da se glazbalo ne smije tretirati kao radni alat u svakodnevnom svijetu, ali da se njegova povijesna vrijednost razumije i poštuje; da se ulažu svi napori kako bi svirači i publika bili svjesni spekulativne prirode "izvornog zvuka" glazbala. Tek kada se ispune svi ovi uvjeti, može se uzeti u obzir korištenje povijesnih glazbenih instrumenata. Čak i tada, buduće mjesto glazbala u kolekciji i njegova dugoročna njega i održavanje, još uvijek moraju biti razlozi za zabrinutost. (ibid: 83-84)

Povratak povijesnih glazbala u stanje u kojem se mogu svirati, najsporniji je predmet rasprave u muzeološkoj zajednici. Svi se slažu s time da su stari instrumenti važan izvor znanja o nekom prošlom glazbenom razdoblju. Protivnici restauracije tvrde, da uistinu autentičan instrument nije restaurirana verzija instrumenta koji je bio transformiran tako da odgovara mijenjanju glazbene mode tijekom svoga života, bio manje ili više istrošen, proveo stoljeće ili dva u napuštenom stanju i konačno stavljen u ruke iskusnog majstora glazbala koji možda zna nešto o izradi glazbala u tome razdoblju. Tvrde, da je zaista autentično glazbalo reprodukcija te relikvije, s obzirom na najbolje postojeće znanje, u stanju jednakom onome kakvo je bilo kad je bilo novo. Osim što je poželjno čuti izvorno glazbalo kako svira,

zagovornici restauracije tvrde, da je nemoguće odrediti koja glazbala vrijedi reproducirati, ako se inicijalni materijal može procijeniti u stanju sviranja. No, glazbalo često može pružiti korisne zvučne dokaze, a da se prethodno ne podvrgne invazivnoj preparaciji. Na primjer, svirač puhaćih glazbala zna da će dodirivanjem rupe ispustiti perkusijski zvuk istog tona kao i puhanjem u instrument te se takav fenomen može koristiti kao osnovna rutina za utvrđivanje vrijednosti inače pasivnog instrumenta. Daljnje informacije mogu biti dobivene uporabom brojnih uređaja za umjetno puhanje.

Glazbala od povijesne ili umjetničke važnosti, treba tretirati po istim teorijskim principima kao i ostalo kulturno dobro. Postojeći standardi i kodeksi, pružaju odgovarajuću i široko prihvaćenu osnovu za takve odluke. Zbog raznolikosti materijala i same različitosti, a ponekad i oprečnih načina na koji se glazbala cijene ili koriste od struke, povjesničara umjetnosti, profesionalnih glazbenika, amatera, zanatlija ili pak posjetitelja muzeja, glazbala zahtijevaju i dodatne smjernice, a to su etički kodeksi. (Barclay 1997: 6-7)

2.2.2. Interpretacija glazbala i glazbene građe, kao dio zaštite

Sve tri muzeološke funkcije, istraživanje, zaštita i interpretacija, međusobno su povezane i jednako su bitne te ne mogu jedna bez druge. Stoga i istraživanje i interpretacija imaju svoj udio u zaštiti, što se ne očituje materijalno ili fizički, direktno vezano uz materiju, neposredno, već su istraživanje i komunikacija posredno u funkciji zaštite, na nekoj intelektualnoj razini. Što više znamo o nekom predmetu, o njegovom smislu i značenju, prezentiranjem publici on se osnažuje, a što spada pod socijalizaciju zaštite. Dakle, iako istraživanje i interpretacija nisu u funkciji zaštite, na toj nekoj razini doprinose, u konačnici, dugoročno.

Muzeji brinu o materijalnom integritetu (konzervaciji predmeta), da ostanu sačuvani za budućnost, a uz to imaju i ulogu sačuvane predmete i nematerijalne sadržaje, učiniti dostupnima u sadašnjosti. Glazbena je baština jednako materijalna, kao i nematerijalna. U svojoj materiji, pohranjena je u muzejima. Samo čuvati, a ne i upotrijebiti glazbalo, bez kompromitiranja, bilo bi nedovoljno iskustvo prezentacije. Naravno, muzejskim glazbalima kao neobnovljivim kulturnim resursima, očuvanje ne smije postati sekundarno. Intervencije ili restauracije, uglavnom su neophodne. Do svakog je muzeja i njegove politike da odluči

hoće li svoje predmete imati samo izložene, ili će posegnuti za prezentacijom u vidu koncerata na autentičnim glazbalima, u autentičnom ili nekom drugom prostoru. Preporuka je ICOM-a da se na glazbalima iz muzejskih zbirki ne svira, ako su krivi motivi; osobni užitak ili znatiželja. Kod prihvatljivih argumenata, kod prezentacije najširoj publici, preporuča se da kod sviranja bude prisutan kustos, a da glazbenici na glazbalu ne rade nikakve preinake. Prezentacija je, pored ne sviranja i restauracije, moguća i izradom replika starih glazbala. Glazbeni instrumenti mogu se potpuno doživjeti samo uz prisutnost svojih nematerijalnih osobina, a neke od njih su način izrade i akustična svojstva. Bitna estetska komponenta glazbala, zvuk je koji proizvode, što im je bila primara svrha nastanka. U muzejima, glazbala su konzervirana u stanju u kojem su zatečena po nalasku, kad su se prestala upotrebljavati te time ispunjavaju svoju dokumentarnu ulogu. Bez fizičke interakcije s glazbalom, nema dimenzije potpune vrijednosti umjetnosti te glazbeni predmet biva podređen svom materijalnom obliku. Prezentacija glazbala u muzejima nameće etička pitanja i brojne dvojbe. Muzeji trebaju čuvati predmete, pa tako i glazbala, za budućnost, a to podrazumijeva čuvanje i materijalnih i nematerijalnih svojstava. Mnogo je načina prezentacije glazbala iz zbirki u muzejima: glazbala se mogu posuditi za nastupe i vježbanja, mogu se prezentirati isključivo vizualno, što nije destruktivno po predmet, jer su informacije dobivaju iz opservacije. Utvrđivati koji se predmeti i na koje načine mogu prezentirati, specifično je. Na nekim je glazbalima dopušteno sviranje, a da muzej ne kompromitira obavezu očuvanja glazbala. (Mataija 2014: 64-75)

Kod spominjanja prezentacije glazbene (notne) građe, prva nam je pomisao zasigurno izvedba, odnosno koncert. Izvedba može biti u vidu snimke na nekom nosaču zvuka ili pak koncertna. Takvu građu treba unaprijed pripremiti, što znači učiniti izvor dostupnim, pripremljenim za suvremeni način izvedbe. Kod predstavljanja građe javnosti, treba uzeti u obzir što se želi predstaviti; stanje (sačuvano, ili nesačuvano) ili sam predmet. Aspekti koji mogu biti predmetom interesa su, na primjer, skladatelj ili glazbeno djelo. Kako bi glazbeno djelo zaživjelo, ono mora zazvučati. Od trenutna nastajanja pa do krajnjih korisnika, publike, djela prolaze kroz mnoštvo ruku; nakladnike, distributere, glazbare, interprete, financijere te bivaju u prostoru u kojem će biti izvedena. Rezultat rada je glazbeno djelo u pisanom obliku, koje je umnoženo (izvedbeni materijal, faksimil, kritičko izdanje) te se može izložiti kao muzejski predmet, izvesti ili snimiti na nekome od nosača zvuka. Konačna je svrha, dakako, izvedba u javnosti. (Katalinić 2014: 24-34)

3. Glazbene zbirke i glazbena građa u Hrvatskoj

Uvid u stanje glazbenih zbirki u Hrvatskoj, rezultat je procesa sporadičnog i individualnog istraživanja od 1950. godine. 1980-ih, novoutemeljeni „Zavod za muzikološka istraživanja IC JAZU“, proveo je opsežnu anketu oko pronalaska i katalogiziranja takvih zbirki. Anketom je otkriveno postojanje 213 glazbenih zbirki i arhiva u Hrvatskoj, pohranjenih u privatnim zbirkama, muzejima i crkvenim institucijama. Većina je bila potpuno nesređena, a vrlo mali dio i katalogiziran. Zbirci pripada oko 60 000 arhivskih jedinica (kodeksi, note, knjige o glazbi), nastalih u razdoblju od 10. do 20. stoljeća. Inventarskim knjigama, uređeno je pedesetak zbirki, u tisku Hrvatskog muzejskog društva i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Glazbenih zbirki danas u Hrvatskoj ima 298, a one sadrže note, sakralne knjige s notama, knjige o glazbi, tradicijska i umjetnička glazbala te predmete za mehaničku reprodukciju zvuka. (Tuksar 2015: 172-175)

Pregled glazbenih zbirki u hrvatskim muzejima napravljen je na temelju Registra muzeja i zbirki u RH (OREG-a) i baze podataka knjižnice Muzejskog dokumentacijskog centra. Osnovni podatci u OREG-u, koji se odnose na zbirku su: tip (dokumentacijska zbirka, muzejska zbirka, odjel); vrsta (etnografska, umjetnička, povijesna, memorijalna i tako dalje) i vrsta građe (polje za upis teksta). OREG nema podatke o ustrojenim glazbenim zbirkama, niti se u njima nalazi sva glazbena građa pa je glazbene zbirke na ovaj način teško izdvojiti, budući da zasebno ne postoje. Hrvatska nema jedinstveni muzej glazbe, kao što imaju, na primjer, Pariz ili Rim, pa se glazbena građa predstavlja u muzejima kao dio stalnog postava ili kao povremene izložbe. (Franulić 2004: 277-285)

4. Muzej grada Zagreba – relevantne zbirke

Muzej grada Zagreba utemeljila su Braća Hrvatskoga zmaja 1907. godine. U devedesetoj godini postojanja, 1997. godine, Muzej je otvorio tek šesti stalni postav, a prvi put u obnovljenom i odgovarajućem prostoru, primjereno dostignućima suvremene muzeološke tehnologije. Pokazuje prošlost grada Zagreba od prapovijesti do danas. Stalni je postav koncipiran na temelju predmeta koje Muzej posjeduje. Povezujući predmete s njihovim nekadašnjim vremenskim okvirom, naglašen je moderni pristup u kreiranju i vizualizaciji

društvenih zbivanja u gradu. Kombinacijom kronološkog i tematskog pristupa te primjenom suvremenih muzeografskih i tehnoloških principa, Muzej je učinjen pristupačnim današnjem posjetitelju. Stalni postav portretira grad u svim njegovim aspektima, od političkoga, crkvenoga, povijesnoga i gospodarskoga do arhitektonsko-urbanističkoga, kulturno-povijesnoga, zabavnoga i svakodnevnoga.

Muzej grada Zagreba svoje je glazbene zbirke predstavio izložbama „Dobro mi došel prijatel - Viki Glovacki“ (2006), „Violončelo Rudolfa Matza“ (2007), „Mister Morgen - Ivo Robić“ (2007), „Rudolf Klepač - maestro fagota“ (2013), „Milka Trnina - svjetska operna diva“ (2013). Ostala je glazbena građa u zbirkama stalnoga postava Muzeja.

4.1. Zbirka Ivana pl. Zajca

Zbirku velikog hrvatskog skladatelja Ivana pl. Zajca, čine predmeti koji su se nalazili u njegovoj radnoj sobi. Njezin sadržaj ima značajnu kulturno-povijesnu i memorijalnu vrijednost. Sačuvani su namještaj, portreti, maestrovi osobni predmeti, albumi, fotografije i pokloni, oko tri stotine predmeta koji su se za glazbenikova života činili autentičan ambijent. Oni približavaju Zajčev život i stvaralaštvo i otkrivaju njegovu osobnost.

U altdeutsch (staronjemačkoj) vitrini, smješteni su vrijedni dirigentski štapići ukrašeni zlatom i srebrom s ugraviranim prigodnim natpisima koji su mu darovani na opernim premijerama. Dio Zbirke čine i notna izdanja njegovih skladbi.

Slika 1[4]

[4] MGZ

4.2. Zbirka Margite i Rudolfa Matza

Istaknuti glazbeni par, Rudolf i Margite Matz, svoju su bogatu ostavštinu darovali Muzeju grada Zagreba. Zbirka je preslika njihovog doma. Ambijent njihova doma, stvoren njihovim osobnostima, odaje skladan obiteljski život isprepleten glazbom Pamti se kao jedinstveno mjesto u glazbenom i društvenom životu grada Zagreba. Uvid u njihov svijet daju umjetnička djela i predmeti umjetničkog života u kojem su živjeli, a neki od njih su i glazbeni instrumenti, karakteristični dio zbirke. Na vrijednim su instrumentima svirali kod kuće i na koncertima. Violončelo, s etiketom graditelja Andreasa Guarneriusa iz Cremone izrađeno krajem 17. stoljeća, prekrasan je primjerak majstorskog liuterijskog umijeća. Klavir potječe iz poznate tvornice Bösendorfer. Čembalo tvrtke Neupert, model 'Schütz', izrađeno je po narudžbi 1937. u Nürnbergu. Margita Matz bila je jedina koja je tada u nas posjedovala takav instrument. Margita Matz bila je pijanistica, profesorica klavira i čembalistica Od velikog je značenja Matzova umjetnička ostavština, u kojoj se nalazi i njegova zbirka nota, jer je bio i skladatelj te violončelist. Matzova ideja o donaciji Muzeju grada Zagreba realizirana je 22. veljače 1989., kada je Margita Matz, poštujući njegovu želju, ugovorom darovala njihov stan i cijelu ostavštinu. Specifičnost donacije je obveza osnivanja memorijalne zbirke, s namjerom da se u stanu očuva autentičan ambijent koji oslikava životno i stvaralačko okruženje dvoje glazbenika. U muzejskoj će prezentaciji važno mjesto imati glazbena događanja, kojima bi zbirka, u skladu sa suvremenim potrebama, zauzela svoje mjesto u kulturnom životu Zagreba.

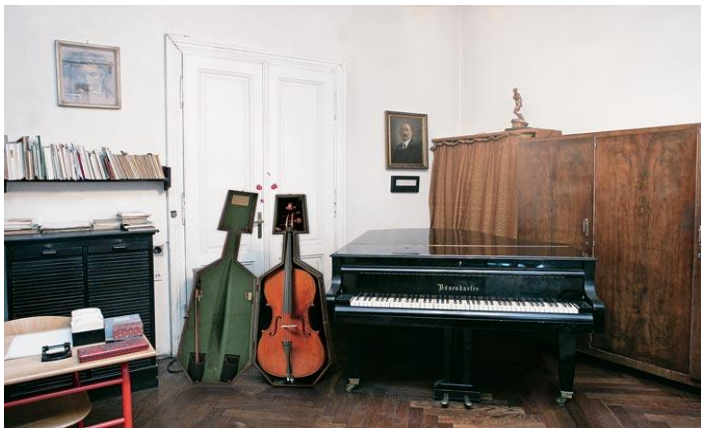

Slika 2[5]

[5] MGZ

4.3. Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera

Zbirka sadrži jedinstvene glazbene automate izrađene od 1814. do 1914., dakle u razdoblju od stotinu godina, koje je prikupio sam Ivan Gerersdorfer. Zastupljeni su različiti tipovi i oblici glazbenih automata: glazbene kutije, herophoni, aristoni, euphonioni, orguljice uličnih svirača, organetto, phonola i orkestrion i mnogi drugi. Najbrojnije od svih navedenih, glazbene su kutije, čije zvukove stvaraju ugođeni zupci čeličnog češlja, a u nekima su uz njih ugrađena zvonca i drveni bubnjići te naprava koja omogućuje oponašanje zvuka harfe. Lijep je vizualni dojam na pojedinim primjercima postignut figurama leptira, pčela i ptica na dijelovima njihovih mehanizama, a u zbirci se nalazi i glazbena kutija s likom sove i mehanička ptica. Glazba koju su reproducirale orguljice uličnih svirača, organetto, phonola i orkestrion, slušala se na gradskim ulicama i trgovima te u gostionicama i plesnim dvoranama. Od orkestriona, treba istaknuti onaj s trgovačkom oznakom Drucker, prve zagrebačke „Umjetno-obrtne dvorane“ u Ilici 39. Izrađen početkom 20. stoljeća u Austriji ili Češkoj, pronađen je u vrlo lošem stanju, pa ga je Ivan Gerersdorfer restaurirao u svojoj radionici.

Značajan dio zbirke čine fonografi - senzacionalni izum 19. stoljeća te gramofoni, koji su zbog kvalitetnije reprodukcije zvuka osvojili europsko tržište i označili početak suvremene diskografije. Zbirka sadrži i matrice za glazbene automate i dragocjene stare gramofonske ploče renomiranih svjetskih i domaćih tvrtki, pribor te reklame i preslike fotografija glazbenih uređaja, koje su upotpunjavale ambijent zbirke. Njezin fundus čini oko tristo predmeta. Izuzetne kulturno-povijesne i dokumentarne vrijednosti, zbirka približava dio glazbene kulture i bogatog društvenog života Zagreba s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Ivan Gerersdorfer, urarski majstor, taj je zanat izučio upravo iz ljubavi prema glazbenim automatima. Sam je izrađivao male glazbene automate i stavljao ih u satove. Sistematski je sakupljao te sam restaurirao i održavao sve mehaničke instrumente u zbirci te je pisao o njima u periodici i autor je kataloga vlastite zbirke, „Kabinet muzičkih automata“ (1970). U Muzeju grada Zagreba, priredio je dvije izložbe: „Koncerti sa starih ploča“ (1973) i „Sto godina zapisivanja zvuka“ (1977).

Slika 3[6]

Muzej grada Zagreba na svojoj internetskoj stranici, sadrži i *online* zbirku mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera. Stranica sadrži njegovu biografiju, podatke o zbirci, donaciji i postavu, podatke o predmetima u čuvaonici, podatke o izložbama, bibliografiji i literaturi. Fotografijama su prikazani predmeti u postavu, a neki od njih su: muzička kutija sa zvonima, phonograph, muzička kutija, mehanička ptica, govorna slikovnica, muzička kutija s likom sove, automatske orgulje u uri, organetto, automatske orgulje, orkestrion, gramofon, herophon, putni gramofon, ariston, phonola, piano orkestrion, euphonion, orkestrion, orguljice uličnih svirača, automat s frulama, muzička kutija s izmjenjivim valjcima, automatska citra, muzička kutija "Herfenexpression", orkestrion s pneumatskim sistemom, metalne perforirane ploče, gramofonske ploče, valjci, perforirane vrpce, kutijice za gramofonske igle, oglasna ploča, glazbeni automat, reklama, lepeza, preklopni oglasi, knjiga dojmova i mnogo drugoga. Navedeni i ostali predmeti u postavu, razvrstani su još u tri kategorije: glazbeni automati, nosači zvuka i pribor te promidžbeni materijali.

Muzej ima nepoznati broj šelak, vinil i lak gramofonskih ploča, manji broj magnetofonskih vrpci, zvučnih kaseta u kompaktnih diskova te fonografske valjke, metalne i perforirane ploče i vrpce za glazbene automate. Nažalost, Muzej nema opremu za reprodukciju svih oblika zvučnih zapisa koje posjeduje.

[6] MGZ

4.4. Zaštita unutar Muzeja

Muzej grada Zagreba, glazbala iz stalnog postava Zbirke glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, prezentira svojim posjetiteljima, odnosno na njima reproducira glazbu. Ostala se glazbala u drugim zbirkama Muzeja ne koriste, odnosno nisu u službi direktne interpretacije kroz sviranje na njima. Zbirka mehaničkih glazbenih automata, predstavljena je i *online* na internetskim stranicama Muzeja. Kroz šetnju o podatcima o samoj Zbirci, o Ivanu Gerersdorferu, donaciji, predmetima u čuvaonici i tako dalje, moguće je slušati glazbu, odabirom željenog automata, od kojih je predstavljeno njih trinaest.

Muzej grada Zagreba, na pitanja o zaštiti, restauraciji i konzervaciji glazbala i glazbene građe unutar Muzeja, navodi: „Provodi se prema pravilima muzejske struke, o čemu postoji stručna literatura. Konzervatorsko-restauratorske radove mogu izvoditi ovlašteni restauratori, a financiraju se iz ukupnih sredstava muzeja.“

5. Etnografski muzej Zagreb – relevantne zbirke

Etnografski muzej u Zagrebu osnovan je 1919. Do spomenute se godine etnografska građa prikupljala u Narodnom muzeju, osnovanom u Zagrebu još 1846. godine. Na inicijativu Povjereništva za bogoštovlje i nastavu, 1919. godine spajaju se postojeće etnografske zbirke s ovećom zbirkom tekstila Salamona Bergera u samostalni Etnografski odjel hrvatskoga narodnog muzeja, a današnji Etnografski muzej u Zagrebu. Postanku prvih etnografskih muzeja prethodila je praksa prikupljanja narodnih, tradicijskih predmeta te osnivanje privatnih zbirki raznih kolekcionara i ljubitelja narodne umjetnosti. Osim na temeljima znatnog broja privatnih zbirki, Muzej se formirao uključujući i zbirke preuzete iz raznih drugih muzeja, koje su svojim sadržajem mogle činiti inventar Etnografskog muzeja.

Najstariji primjerak glazbala u Etnografskom muzeju su gajde, izrađene 1751. godine u mjestu Aljmaš u Slavoniji. U Muzej su ušle kao dio privatne Zbirke glazbala Franje Ksavera Kuhača, prikupljenih između 1857. i 1886. godine. Svoju je privatnu Zbirku Kuhač 1886. godine prodao Hrvatskome glazbenom zavodu koji ju je 1920. godine dao na pohranu Etnografskom muzeju te od tada čini dio njegova fundusa. Neposredno nakon osnutka, u

Muzeju je utemeljen i Odsjek za pučku muziku koji je djelovao od 1921. do 1948. godine. U to je vrijeme za Muzej prikupljen najveći broj glazbala i najopsežnija popratna glazbena dokumentacija. Do 1960-ih godina, metoda prikupljanja glazbala bila je usmjerena na uočavanje elemenata koji su zajednički svim slavenskim zemljama, posebice zemljama Južnih Slavena pa su se prikupljala glazbala koja upućuju na zajedničko slavensko porijeklo. Pritom se terenska istraživanja nisu svodila samo na područje Hrvatske, već na čitav Balkanski poluotok i šire. U Zbirci glazbala stoga su sačuvani primjerci iz Bosne i Hercegovine, Slovenije, Makedonije, Albanije, Srbije, Crne Gore, Bugarske, Poljske te s Kosova. Ipak, najveći je broj glazbala upravo iz Hrvatske. Glavna značajka tradicijskih glazbala u Hrvatskoj jest njihova mnogobrojnost i raznovrsnost za jedan relativno malen teritorij. Posljedica je to strujanja brojnih i različitih naroda i kultura. Na ovom su se prostoru susretale mediteranska kultura (talijanska, grčka, arapska) i slavenska; osjeća se jak utjecaj Osmanlijskog Carstva, a na raznovrsnost glazbenog života utjecali su i glazbeni instrumenti prihvaćeni iz tzv. viših civilizacija pa ponarodnjeni, primjerice, violina, harmonika, gitara, truba ili klarinet. Glazbala Etnografskog muzeja, svjedoče o bogatstvu hrvatske tradicijske glazbene baštine te preplitanju različitih kultura na prostoru čitave Hrvatske.

5.1. Zbirka glazbala Franje Ksavera Kuhača

Franjo Ksaver Kuhač rođen je 1834. godine u Osijeku. Sklonost za narodnu glazbu pobudio mu je narodni preporod početkom 1840-ih, a njegovi su roditelji bili prijatelji s istaknutim članovima preporoda. Kuhač je završio gimnaziju koju su vodili franjevci, ljubitelji narodne glazbe, te je tako, kako je sam isticao, odrastao i u sferi hrvatske glazbe. Terenski je zapisivao stariju i noviju tradicijsku glazbu. Analizirao je tradicijsku glazbu različitih naroda te je smatrao da folklorna glazba, "pučka" i "varoška", pruža najbolju osnovu za stvaranje nacionalne glazbe koja bi trebala biti suvremena, a ne glazba prošlosti. Uvjerenje o vrijednosti narodne glazbe, potrebe njezina proučavanja, kao i razvijanja umjetničkog glazbenog stvaralaštva na njezinim osnovama, postalo je glavnim pokretačem i idejom vodiljom Kuhačeva budućeg djelovanja.

Zbirka glazbala Franje Ksavera Kuhača, sadrži 57 predmeta koje je prikupio između 1857. i 1886., tijekom terenskih istraživanja na području Hrvatske i Balkana. Zbirku je 1886. prodao Hrvatskome glazbenom zavodu u Zagrebu za 100 forinti, gdje je bila pohranjena

tridesetak godina. Hrvatski glazbeni zavod 1920. predao je zbirku na čuvanje i trajnu pohranu Etnografskome muzeju u Zagrebu. Prikupljena glazbala iznimno su važna, jer su neka od najstarijih sačuvanih primjeraka te pokazuju kontinuitet glazbenih tradicija određenog područja. Zbirka sadrži sve četiri tipološke skupine glazbala, a to su aerofona, idiofona, kordafona i membranofona glazbala. Najzastupljenija je prva skupina, aerofona glazbala, kojih je u Zbirci čak 71 posto, u odnosu na druga glazbala. Aerofoni se dijele prema načinu nastajanja zvuka na dvije skupine, a to su uzdušna glazbala (ozvučuju okolni zrak) i puhačka glazbala.

Uzdušna glazbala	Puhačka glazbala
Glazbala koja zvuk tvore zamahom, kao što je, primjerice, bič (zbog svoje glavne funkcije, a to je gonjenje stoke, u Etnografskom muzeju smješta se u Zbirku predmeta vezanih uz tradicijsko gospodarstvo.	Labijalne svirale, odnosno svirale kod kojih se zvuk dobiva puhanjem preko ruba cijevi; tu pripadaju jednocjevne (jedinka, žvegle, kaval, stranščica, svirale), dvocijevne trocijevne, četverocjevne i višecijevne svirale (panove svirale).
Glazbala kod kojih se zvuk dobiva prekidanjem zračne struje; kao što su, primjerice, harmonika i usna harmonika.	Svirale kod kojih zvuk nastaje uz pomoć jezička, jednostrukog (diple, mišnjice, mih, gajde, dude i slično) ili dvostrukog (trube od kore drveta s piskom od dvostrukog jezička, zurle, sopile i slično).
Glazbala kod kojih zvuk nastaje praskom.	Trublje kod kojih se zvuk dobiva neposrednim puhanjem treperećim usnama u otvor cijevi ili u valjkasti nausnik (radi se o različitim vrstama rogova izrađenih od životinjskog roga ili od kore drveta). Među aerofonima u Zbirci glazbala najjednostavnija je grmavica, potom rogovi (životinjski), bučine i trube od kore drveta.

Fundus broji pedesetak dipli. U Zbirci se nalaze crnogorske diple – diple bez kutla iz okolice Podgorice, i dalmatinske diple – diple s kutlom kod kojih se tijelo glazbala izrađuje iz jednog komada drveta. Na našem području sačuvale su se diple i jednocjevne diple, koje su

se koristile kao dječja glazbala, te su takvi primjerci prezentirani u Muzeju u Zbirci tradicijskih dječjih igračaka te kao pastirsko glazbalo. U Zbirci glazbala nalazi se primjer stranščice izrađene od javorova drveta s paljenim ukrasima, točkicama i kružnim crtama. Koristila se kao solističko glazbalo, a svirali su je uglavnom pastiri. Sopile i roženice karakteristične su za Istru, Hrvatsko primorje i kvarnerske otoke. Grade se od različite vrste drveta – masline, javora, trešnje, oraha i klena. Primjer sopila nalazi se u Muzeju. Gajde su bile rasprostranjene po Slavoniji, Baranji i Posavini. Sastoje se od nekoliko dijelova: mješine, puhalice, prebiralice i trubnja. Gajde su se svirale kao narodno glazbalo, među pučkim svečanostima, ali i tijekom proslave nekih većih crkvenih blagdana. Trublje od tikve, kore drveta i rogovi, jednostavniji su oblici glazbenih instrumenata i primjerci su iz 19. stoljeća. Truba može biti izrađena iz jednog komada drveta ili sastavljena od nekoliko letvi međusobno spojenih drvenim ili željeznim obručima. Njih je na području sjeverozapadne Hrvatske otkupio Kuhač, a korijene im pronalazi među slavenskim narodima. U Zbirci se nalaze samo dvije harmonike, s otoka Silbe i iz Slovenije, te jedna usna harmonika, „hohnerica“, koja se koristila za ugađanje tambura.

Diple	crnogorske diple, dalmatinske diple
Jedinke	jedinka, strajnčica
Dvocijevne svirale	sluškinja, dvojnica
Trocijevne i četverocijevne svirale	trojke, četvorke
Sopile i roženice	mala i vela sopila, sopele
Gajde i dude	
Mih, mišnice ili mješnice	
Trstenice	Panove svirale
Trublje i rogovi	truba, trublja, trumbeta, životinjski rogovi, bučina
Harmonike	harmonika, usna harmonika
Grmavica	

Slika 4[7]

[7] EMZ

Sljedeća su skupina idiofoni. Takvim glazbalima tijelo u cijelosti titra dok proizvodi zvuk Prema načinu na koji nastaje zvuk, dijele se u četiri skupine, odnosno na one koje zvuk daju: udaranjem; treskanjem; trzanjem i prevlačenjem, struganjem, trljanjem. Takva su se glazbala uglavnom koristila kao signalna glazbala, pratnja običajima ili kao razonoda za djecu. Zbirka sadrži 24 idiofona. Čegrtaljke koje se nalaze u Zbirci izrađene su od drveta, bukovog ili javorovog. Najčešće je ukrašena rezbarenjem. Čegrtaljke, klepetaljke i mala zvona koristila su se tijekom Velikog tjedna u većini hrvatskih krajeva, kao zamjena za crkvena zvona, a koriste se i danas u obredima. Muzej sadrži čegrtaljke iz Aljmaša (Slavonija), koje su se sredinom 19. stoljeća koristile za tjeranje ptica sa polja i tijekom pokladnog slavlja. Izradio ih je pudar (poljski ili vinogradarski čuvar) Ivan Šakić iz Aljmaša. Čegrtaljka iz Strizivojne (Slavonija), izrađena je tijekom prvih desetljeća 19. stoljeća i darovana Muzeju 1921. Drugačiji tip čegrtaljke, tzv. kleparnica, dolazi s Vrbnika na otoku Krku Također se koristila u crkvi tijekom Velikog tjedna. Kleparnica je Muzeju darovana 1926. godine.

Kordofona glazbala zvuk proizvode napetom žicom po kojoj se udara, trza ili gudi. Postoji nekoliko načina podjele kordofona, a to je: prema obliku instrumenta i položaju žica; prema načinu dobivanja zvuka; prema jednostavnim i složenim kordofonima.

Prema obliku instrumenta i položaju žica:	Prema načinu dobivanja zvuka:
a) porodica citra koja se dijeli na tri skupine: na glazbala kojima se žice trzaju, na glazbala kod kojih se zvuk dobiva udaranjem batića po žicama i na glazbala kod kojih zvuk nastaje struganjem gudala po žici,	a) skupina glazbala kod kojih se zvuk dobiva povlačenjem gudala po žici (guđenjem),
b) porodica lutnja koja se dijeli na dvije skupine: na glazbala kojima se žice trzaju prstima ili trzalicom te na glazbala kojima se zvuk proizvodi gudalom,	b) skupinu glazbala kod kojih se zvuk dobiva trzanjem prstima ili trzalicom (trzanjem),
c) porodica lira,	c) skupinu glazbala kod kojih se zvuk dobiva udaranjem batićima po žicama (udaranjem).
d) porodica harfi.	

U Zbirci glazbala, kordofona ima oko 130, a najzastupljenije su gusle, glazbala s jednom ili dvije strune, tijela prekrivenog tankom životinjskom kožom. Gusle iz Zbirke uglavnom su izrađene od javorova drveta. Sastoje se od nekoliko dijelova: glave (koja je najčešće u obliku životinjske ili ljudske figure); vrata; korpusa (tijela), koji je uvijek izrađen iz jednog komada drveta, a preko kojeg je prevučena ovčja, janjeća ili jareća koža. Gudalo je obično izrađeno od tvrdog drveta u obliku luka s oko 40-ak konjskih dlaka. Gusle su često bogato ukrašene raznim rezbarijama, a na dnu korpusa najčešće je izrezbaren križ. Bogatstvo ukrašavanja uvjetuje vrijednost gusli, pa su tako one ukrašenije i vrednije. Društvena funkcija gusli snažno je bila izražena na kraju radnog dana kada su se prepričavale priče iz svakodnevice. Uz gusle se pripovijedalo i o povijesnim događajima koji su se zbivali.

Najstariji tip lire u Muzeju potječe iz 1820. godine. Izrađena je na otoku, a Kuhač ju je otkupio 1869. godine. Izrađena je iz jednog komada drveta. Najjednostavniji tip lire u Zbirci je lijevarica. Izrađena je i korištena tijekom prve polovine 20. stoljeća u mjestu Blato na otoku Korčuli.

Tambura ima nekoliko vrsta, a jedna je od njih tambura danguba (tambura za samca). Takva se nalazi u Zbirci. Izrađena je iz svijetlo žutog olaštenog komada drveta. Tamburu šaru (takozvanu sekundašicu), za Kuhača je 1863. godine u Osijeku izradio graditelj glazbala Pavao Štefinović. Izradio ju je sasvim vjerno prema staroj trožičnoj tamburi primašici, međutim, umjesto tri, stavio je četiri žice i time, smatra Kuhač, napravio grešku. Razlog ove zamjene pomodne je prirode. U to se vrijeme smatralo staromodnim izrađivati tamburu s tri žice pa je u strahu da netko ne pomisli kako je on "tamburar staroga kova", Štefinović umjesto tri stavio četiri žice.

U Zbirci glazbala dva su cimbala. Jedan se postavlja na stol ispred svirača, a drugi ima četiri drvene nožice. Cimbal se sastoji od drvenog trupa u obliku trapeza izrađenog od javorova drveta. Glazbalo je postavljeno na četiri drvene noge na način da su prve dvije noge niže, a stražnje dvije više. Batići su izrađeni od orahovog drveta, a na vrhu omotani vatom. Otkupljeno je za Muzej 1932. godine u mjestu Pribislavec kraj Čakovca.

Citra je bila popularno solističko "gradsko obiteljsko glazbalo", koje se sviralo u Hrvatskom zagorju i Gorskom kotaru te u podravskim i međimurskim selima. U Zbirci glazbala nalazi se pet citri. Citra iz Zbirke, nazvana još citore ili citure, izrađena je od tvrdoga drveta, s žicama napetima preko korpusa. „Uz rub su stilizirane zlatne vitice s cvjetićima crvenih latica, a sa svake strane rezonatne rupe šablonom su otisnuta dva simetrično

postavljena pauna dugih modro-zelenih repova, okružena cvjetnim viticama i listićima. Motiv pauna i vitica ponavlja se i u gornjem dijelu ploče.“ Druga je citra proizvodnje Gebrüder Kirchner. Citru je početkom 21. stoljeća restaurirao majstor u Zagrebu, a za Muzej je otkupljena 2012. godine.

Membranofona glazbala zvuk proizvode napetom vibrirajućom opnom koja je najčešće izrađena od tanke životinjske kože,a može biti i od papira, biljne opne ili kovine. Membrana daje zvuk: udaranjem, trljanjem ili sutitranjem. Dijele se u četiri skupine: pravi, udarni bubnjevi; trzani bubnjevi; strugaći bubnjevi i mirlitoni. U Zbirci su četiri membranofona: bubanj iz Ivankova (Slavonija), bubanj iz Sv. Antuna kod Medveje (Istra), tamburin iz okolice Štipa (Makedonija) i tupan iz Tetova (Makedonija). Bubanj iz Ivankova izrađen je iz jednog komada drveta unutar kojeg je kao opna navučena janjeća koža a svira se uz pomoć dvaju batića kojima se udara po opni. Ovo se glazbalo koristilo kao pratnja dvojnicama ili tamburama dvožicama na većim slavljima i u svatovima a Muzeju je darovano 1921. godine. Bubanj iz Sv. Antuna u Istri izrađen je od drvenog obruča starog sita preko kojeg je napeta strižena ovčja koža. Ovo je glazbalo imalo dvojaku funkciju u svom primarnom kontekstu – neko se vrijeme upotrebljavalo kao bubanj na raznim proslavama, zabavama i svadbama, a potom kao posuda za branje gljiva.

5.2. Ostala glazbala Muzeja

Osim glazbala unutar navedene Zbirke glazbala Franje Ksavera Kuhača, postoje i glazbala u Muzeju koja se nalaze u drugim zbirkama. Zbirka tradicionalnih afričkih umjetnina, sadrži glazbala afričke kulture, a to su truba, frula, balafon, bubnjevi, kamale ngoni, šuškalice, udaraljke, zvečke, zvona. Zbirka tradicijskih dječjih igračaka, čuva primjerke starih tamburica, oslikanih i politiranih. U selima Tugonici i Turnišću zadržala se izrada igračaka u obliku malih glazbenih instrumenata dangubice, bisernice i brača.

5.3. Zaštita unutar Muzeja

Glazbala Etnografskog muzeja, čuvaju se u istim uvjetima kao i drugi predmeti te u prostorijama s drugim predmetima. Od ostalih se predmeta ona razliku po tome što proizvode zvuk, koji je njihova primarna estetska komponenta i svrha izrade te je važno pored materijala, sačuvati i njihov zvuk. Prilikom restauriranja, najčešće se obrađuje samo jedan segment glazbala; materijal ili oblik. Na primjer, drvo od kojeg je izrađena rezonantna kutija cimbala, koja se postavlja na pripadajuće joj drvene nožice, može se nakon dugotrajnog stajanja u neodgovarajućim uvjetima isušiti i deformirati. Izgled cimbala može se popraviti i izravnati postavljanjem na postament ili podupiranjem nožica određenim pomagalima. Međutim, njegov će zvuk biti potpuno izmijenjen. (Petrović Osmak 2014: 227-238)

Zbog nedostatka prostora, glazbala se čuvaju u muzejskoj čuvaonici, gdje su često teško dostupna, što ih može ugroziti i ometati istraživački rad. U čuvaonici ih zbog tog razloga treba dodatno zaštititi. Glazbala su u drvenim ostakljenim ormarima, često naslagana jedna na druga. Većina je drvenih glazbala pa je primarno sačuvati ih od crvotočina Otežano je redovito čišćenje predmeta pa tako prašina koja se taloži na njima može uzrokovati abraziju.

Etnografski muzej u Zagrebu izlaže u stalnom postavu samo četiri posto svojega bogatog fundusa, a ostatak je pohranjen u muzejskim čuvaonicama, koje su većinom smještene u podrumskome ili tavanskom dijelu Muzeja, iako struka stalno ističe kako su ti dijelovi muzejskih zgrada najmanje pogodni za tu namjenu, jer je u njima mnogo zahtjevnije postići propisane uvjete za čuvanje muzejske građe. Međutim, dosljedna primjena standarda još uvijek je velik izazov za sve dijelove poslovanja u muzejskim ustanovama u Hrvatskoj, što ima svoje objektivne uzroke u nedovoljnim sredstvima, od ljudskih i financijskih do prostornih, ali i u naslijeđenoj praksi i ponašanjima koji taj nedostatak sredstava čine još bremenitijim i teže rješivim. (Horjan 2018: 171-173)

Većina glazbenih instrumenata (aerofoni) koji se nalaze u Etnografskom muzeju, izrađeni su iz drveta. Nekoliko ih je izrađeno u kombinacije drveta i životinjske kože. Membranofoni su uglavnom izrađeni iz drveta i kože, a određene vrste rogova od životinjskoga roga i kostiju. Kordofona glazbala izrađena su iz drveta i životinjske kože, dok su žice metalne ili plastične, a gudala su od drveta i, najčešće, životinjske dlake. Trstenice i pojedine vrste trublji izrađene su iz organskog materijala, dijelova trstike, kore drveta ili buče. Zbog zaštite, u čuvaonicama bi se trebali osigurati „kvalitetni kriptoklimatski uvjeti, dobar i stabilan odnos

temperature i relativne vlage zraka, te dobra zaštita muzejskih predmeta od svjetla i zagađenog zraka“ (Maroević 1993: 175), pri čemu su „idealni kriptoklimatski uvjeti 18-22°C i 50-60% relativne vlage tijekom čitave godine 24 sata na dan“ (op.cit.). Bilo bi potrebno povećati prostor čuvaonice, drvene ormare zamijeniti metalnima, s unutrašnjošću prilagođenom obliku i konstrukciji glazbala te ih u njih položiti s obzirom na dimenziju i vrstu glazbala. U čuvaonici Etnografskog muzeja ugrađeni su higrometri za mjerenje vlažnosti zraka, a tlak se izjednačuje provjetravanjem. U Etnografskom muzeju ne izrađuju se kopije glazbenih instrumenata, najviše zbog nedostatka financijskih sredstava, već se u restauratorskim radionicama za drvo keramiku i metal „saniraju“ prema slici ili uputama kustosa.

Etnografski muzej glazbalima, koja su muzejski predmeti, priča priču o hrvatskoj glazbenoj i kulturnoj baštini. Mnogi su instrumenti svjedoci vremena i prostora, muziciranja i starih tradicijskih obrta, vještina i zanata. Fundus Zbirke ne koristi se često u muzejskoj prezentaciji i edukaciji, „pa se shodno tome eksponati ne izlažu određenim opasnostima koje mogu biti posljedica prečestog i nepravilnog korištenja, njihovo pohranjivanje mora biti u skladu s propisima o zaštiti kulturnih dobara.“ Za edukativne glazbene radionice za djecu i odrasle, angažiraju se pojedinci glazbenici, svirači, koji donose vlastite instrumente. „Tihi i nekorišteni glazbeni instrumenti na kojima više nije moguće proizvesti zvuk također pridonose mnoštvu korisnih informacija, od onih koje nam govore o umjetničkim i tehničkim vještinama same izrade instrumenta, do brojnih likovnih prikaza i ornamenata koji nam daju vrijedne informacije o važnosti i namjeni određenog instrumenta unutar primarnog konteksta. Nepravilnim pohranjivanjem moguće je nepovratno izgubiti dio vrijednih informacija koje glazbeni instrumenti sa sobom donose u Muzej.“ (Osmak 2014: 237)

Muzej na svojoj internetskoj stranici u sklopu virtualne „Zbirke glazbala“, sadrži i edukativne igre o glazbalima: pamtilicu, slagalicu i igru prepoznaj glazbala. Igra pamtilice, poznata je igra koju nazivamo i *memory*. Otvaraju se polja te je bitno pronaći dva jednaka glazbala, odnosno upariti sličice. Igra slagalice, slična je *puzzlama*. Potrebno je odabrati sliku glazbala koje želimo složiti te odabrati broj komada u koliko je želimo složiti. Prepoznavanje glazbala, razvrstano je po odabiru težine igre (lagano, srednje, teško) te pritiskom ikone zvučnika, treba poslušati glazbeni zapis i pogodite o kojem se glazbalu radi. Igre su zabavne, ali i edukativne, poput ove posljednje igre, ne samo za djecu, nego i za odrasle.

U Etnografskom se muzeju provode razne radionice i prezentacije glazbala zbirki. Tako je

2105. godine u sklopu Hrvatskog gajdaškog festivala, održana izložba „Svirajmo i izrađujmo gajde - iz radionice Stjepana Večkovića“, u kojoj su se prezentirala glazbala Muzeja, od procesa izrade pa do sviranja na autohtonim instrumentima. U veljači 2019, u Muzeju je predstavljena dvojezična multimedijska platforma digitalizirane zbirke tradicijskih glazbala koja sadrži opise i fotografije 198 narodnih instrumenata iz Hrvatske i nekoliko europskih zemalja. Opisi građe prevedeni su na engleski jezik. Sustavna digitalizacija fundusa Etnografskoga muzeja stigla je i do zbirke glazbala, predstavivši *online* 142 glazbala iz muzejske zbirke te svih 56 predmeta iz zbirke glazbala Franje Ksavera Kuhača. Digitalizacijom je trajno zabilježen i nematerijalni dio baštine, jer *online* zbirka sadrži i zvučne zapise instrumenata koji još uvijek mogu proizvoditi zvuk. Također, za potrebe snimanja audiozapisa instrumenata za platformu, Stjepan Večković restaurirano je njih dvadeset. Projekt je financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.[8]

6. SWOT analiza

U SWOT analizi uočavaju se faktori na koje muzeji mogu utjecati kako bi osnažili pozitivne čimbenike te poboljšali ili pak promijenili ono što nije dobro, a sve da bi se postigli bolji rezultati djelovanja muzeja. Dobri rezultati omogućuju bolju komunikaciju s drugim dionicima kako bi se poboljšale i vanjske okolnosti. Analiza se vrši u slučaju oba muzeja, Muzeja grada Zagreba i Etnografskog muzeja Zagreb. Analiza predstavlja cjelokupna stanja oba muzeja, uz dodatke koji obuhvaćaju faktore koji se tiču glazbala i glazbene građe u muzejima.

Muzej grada Zagreba

Snage:

• Velik broj zaposlenih.

• Ljudski potencijal – stručnost zaposlenih.

• Dobra lokacija u centru grada.

• Barokna zgrada s bogatom povijesti.

• Vrijednost muzejskih predmeta.

[8] Kukavica, Vesna, *Digitalizirana zbirka tradicijskih glazbala*, 2019.

• Česte povremene izložbe.

• Prepoznatljive izložbe.

Slabosti:

• Loše stanje infrastrukture.

• Neadekvatna pohrana i zaštita zbirki i dokumentacije, općenito prenatrpanost čuvaonice.

Mogućnosti:

• Korištenje različitih oblika financiranja – EU fondovi, prikupljanje sredstava donacijama.

• Novi sadržaji u muzeju.

• Predstavljanje muzeja i njegove građe izvan zgrade.

• Oglašavanje muzeja i događanja na društvenim mrežama.

• Prezentiranje glazbala korištenjem – sviranje na njima od strane stručnjaka.

Prijetnje:

• Nezainteresiranost potencijalnih posjetitelja zbog sadržaja koji se ne mijenjaju.

• Premali napredak u modernizaciji

• Trošnost glazbala zbog nedovoljne ili nikakve upotrebe, u smislu reprodukcije glazbe, odnosno sviranja.

• Nedovoljno specijaliziranih stručnjaka i znanja za očuvanje povijesnih glazbala.

Etnografski muzej

Snage:

• Velik broj zaposlenih.

• Ljudski potencijal – stručnost zaposlenih.

• Dobra lokacija u centru grada.

• Secesijska zgrada – spomenik kulture najviše kategorije.

• Vrijednost muzejskih predmeta.

• Česte povremene izložbe.

Slabosti:

• Loša infrastruktura, dotrajala zgrada.

• Prenatrpana čuvaonica.

• Nedovoljno prostora za smještaj zbirki i ostali rad.

• Premali prihodi za ulaganja.

• Problematiziranje umjesto rješavanja problema.

• Neučinkovitost u suradnji s ljudima unutar muzeja i izvan njega.

• Slaba povezanost s ostalim dionicima.

Mogućnosti:

• Korištenje različitih oblika financiranja – EU fondovi, prikupljanje sredstava donacijama.

• Novi sadržaji u muzeju.

• Predstavljanje muzeja i njegove građe izvan zgrade.

• Oglašavanje muzeja i događanja na društvenim mrežama.

• Prezentiranje glazbala korištenjem – sviranje na njima od strane stručnjaka.

Prijetnje:

• Nezainteresiranost potencijalnih posjetitelja zbog sadržaja koji se ne mijenjaju.

• Premali napredak u modernizaciji.

• Trošnost glazbala zbog nedovoljne ili nikakve upotrebe, u smislu reprodukcije glazbe, odnosno sviranja.

• Nedovoljno specijaliziranih stručnjaka i znanja za očuvanje povijesnih glazbala.

Iz ove analize posebno se ističu snage vrijednosti muzejskih predmeta. Nisu sve zemlje i svi narodi bogati glazbenom ostavštinom, kao što je to slučaj s Hrvatskom, te su takvi predmeti vrlo zanimljivi posjetiteljima. No, tu dolazi do prijetnja, a to je nedovoljni broj stručnjaka koji su specijalizirani za rad s takvim specifičnim predmetima ili pak nemaju dovoljno znanja. Tu su stoga vidljive i slabosti, a to su neadekvatno čuvanje ili korištenje, odnosno nekorištenje takvih predmeta. Posebne su mogućnosti analize, korištenje glazbenih predmeta u svrhu prezentacije njih samih, a time i čitavog muzeja, što podrazumijeva prezentaciju u muzeju i izvan njega, a to je vrlo izvedivo danas, u vrijeme suvremene i dostupne tehnologije. Iz svega ovoga proizlazi zaključak da je Hrvatskoj zaista potreban Muzej glazbe, koji bi na jednome mjestu okupio takve specifične predmete o kojima bi brinuli educirani stručnjaci.

7. Zaključak

Zaštita glazbala i glazbene građe dio je procesa zaštite materijalne i nematerijalne kulturne baštine. Pored zaštite materije predmeta, njegovog fizičkog svojstva, bitna je i zaštita onog nematerijalnog što on posjeduje, a govoreći o glazbalima i glazbenoj građi, to podrazumijeva zvuk koji glazbalo proizvodi i notni zapisi koji bivaju izvođeni. Glazbala i glazbena građa čuvaju se unutar muzeja u stalnome postavu i u čuvaonicama. Očuvanje ovakve vrste baštine vrlo je specifično, jer je takve predmete, za razliku od ostalih izložaka, moguće koristiti. Glazbala daju potpunu vrijednost izvođenjem glazbe na njima, odnosno, upotrebom. Etičko je pitanje, koje nema jedinstven odgovor, treba li uopće koristiti takve predmete? Svaki je muzej odgovoran za svoje predmete koje čuva te baš taj pojam „čuva“, treba biti prioritet. Svakako bi trebalo omogućiti savjesno i pažljivo korištenje, jer, stajanje glazbala, može im još više naštetiti nego da se barem ponekad, po sustavnome održavanju, stave na upotrebu u ruke stručnjaka koji će na njima izvesti odgovarajuće kompozicije u skladu s tim glazbalom, vremenom u kojem je nastalo i tako dalje.

Brzim razvojem tehnologije novoga doba, digitalizacije, sve veće pojave glazbe svirane i skladane putem računala, nužnost očuvanja starih (i onih ne tako starih) glazbala je neminovna. Jednoga dana, zamijenit će nama poznate glazbene instrumente, možda u potpunosti, neka druga glazbala. No, usredotočimo se na prošlost i prošlost u sadašnjosti te očuvajmo od propadanja glazbala, ne samo fizičkom zaštitom, nego i upotrebom, koja mora biti svjesno i savjesno učinjena, ali je mora biti i treba je biti.

8. Literatura

1. Barclay, Robert. *The Care of Historic Musical Instruments*. 2005. Dostupno na: http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/cimcim/pdf/The_Care_of_Historic_Musical_Instruments_small.pdf (pristupljeno 15.1.2019.).

2. Code of Ethics and Guidelines for Practice - American Institute for conservation od historic and artistic works.. 1994. Dostupno na: http://www.conservation-us.org/docs/default-source/governance/code-of-ethics-and-guidelines-for-practice.pdf?sfvrsn=17 (pristupljeno 13.1.2019.).

3. Conrad, A. Ernest. *Realistic Preservation Environment*. 1999. Dostupno na: https://www.archives.gov/preservation/environmental-control/realistic-preservation-environment.html (pristupljeno 15.1.2019.).

4. Espie, Estrella. *Classification of Musical Instruments - the Sachs-Hornbostel System*. 2019. Dostupno na: https://www.liveabout.com/classification-of-musical-instruments-2456710 (pristupljeno 21.1.2019.).

5. Franulić, Margita. *Registar muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj – suočavanje s različitim potrebama korisnika*. U: Muzeologija, No. 41/42 (2004), str. 277-285. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/77524 (pristupljeno 27.3.2019.).

6. Horjan, Gorank. *Muzejske čuvaonice u središtu obnove Etnografskog muzeja*. U: Muzeologija, No. 55, (2018), str. 171-173. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/220818 (pristupljeno 27.3.2019.).

7. Katalinić, Vjera. *Od arhivske prašine do glazbenoga podija: izvori i posrednici*. U: Muzeologija, No. 51, (2014), str. 24-34. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/157196 (pristupljeno 27.3.2019.).

8. Kukavica, Vesna. 2019. *Digitalizirana zbirka tradicijskih glazbala*. Dostupno na: https://mojahrvatska.vecernji.hr/price/digitalizirana-zbirka-tradicijskih-glazbala-1310835 (pristupljeno 1.8.2019.).

8. Long, Jane. 2000. *Musical Instruments*. U: Heritage Preservation. New York: Abrams, str. 106-113.

9. Maroević, Ivo. 1993. Uvod u muzeologiju. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

10. Mataija, Tamara. 2014. *Franciscus Kresnik fecit - glazbeni instrument kao muzejski predmet*. U: Muzeologija, No. 51, (2014), str. 64-75. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/157200 (pristupljeno 28.3.2019.).

11. Oklopčić, Jagoda. *Muzejski zakoni i zaštita muzejske građe*. U: Informatica museologica. Vol. 21 No. 3-4, (1990), str. 26-27. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/144839 (pristupljeno 15.1.2019.).

12. Petrović Osmak, Željka. *Zaštita predmeta Zbirke glazbala u Etnografskom muzeju u Zagrebu*. U: Etnološka istraživanja, No. 18/19, (2014), str. 227-238. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/file/197067 (pristupljeno 21.5.2019.).

13. Radovinović, Željka. *Popis kao polazište za zaštitu i korištenje povijesnim zvučnim snimkama u muzeju, knjižnici ili arhivu*. U: Muzeologija, No. 51. (2014), Zagreb: Muzička akademija, str. 318-326. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/157238 (pristupljeno 21.5.2019.).

14. Robb, Arthur. *Conservation and Musical Instrument Making*. Dostupno na: https://www.art-robb.co.uk/cons.html (pristupljeno 15.1.2019.).

15. Tuksar, Stanislav. *Glazbene zbirke u Hrvatskoj*. U: Informatica museologica, No. 45-46, (2015), str. 172-175. Dostupno na: http://www.mdc.hr/hr/muzeji/online-registar (pristupljeno 25.3.2019.).

16. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03, NN 157/03). Dostupno na: https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara (pristupljeno15.1.2019.).

9. Popis slikovnih priloga

Slika 1. Radna soba Ivana pl. Zajca (http://www.mgz.hr/UserFiles/image/stalni_postav/Zajc-2.jpg).

Slika 2. Zbirka Margite i Rudolfa Matza (http://www.mgz.hr/hr/zbirke/zbirka-margite-i-rudolfa-matza,12.html).

Slika 3. Glazbeni automati Zbirke (http://www.mgz.hr/hr/postav/ivan_gerersdorfer).

Slika 4. Usna harmonika / proizvođač Hohner; Njemačka, 1. pol. 20. st. / Et 11049, Zbirka glazbala (http://glazbala.emz.hr/hr/Glazbala).

Zaštita glazbala i glazbene građe u muzejima – Muzej grada Zagreba i Etnografski muzej Zagreb

Sažetak

Ovim se radom ukazuje na potrebu zaštite i očuvanja glazbala i glazbene građe u muzejima. Prikazano je što sve obuhvaća pojam zaštite te kako se zaštita provodi. Predmeti se sakupljaju u prirodnom ambijentu te izdvajaju u muzej. Tom prilikom poduzimaju se preventivne mjere koje podrazumijevaju osiguravanje odgovarajućeg prostora za smještaj predmeta, zatim kurativne mjere koje se provode kako bi se otklonile posljedice oštećenja na predmetima i ojačala njihova struktura te ih se zaštićuje od propadanja. Slijede mjere dokumentacije (inventarizacije) i bilježenje svih karakteristika po kojima su ti predmeti značajni. Očuvanje se vrši kroz sve tri osnovne muzejske funkcije; zaštitom direktno, te istraživanjem i interpretacijom indirektno, što je opisano općenito te u primjerima Muzeja grada Zagreba i Etnografskog muzeja Zagreb, kao muzejima koji sadrže glazbala i glazbenu građu u stalnom postavu ili takvu građu prezentaciju na povremenim izložbama ili je čuvaju u čuvaonicama. Glazbala i glazbena građa imaju svoja materijalna i nematerijalna svojstva, koja treba zaštititi jednako kao i ostale muzejske predmete. Takva je građa specifična jer se može koristiti, što dovodi do problematike i polemike svakog muzeja te zbog svoje specifičnosti zahtjeva drugačiji pristup, s etičkim načelima. Svrha je nužnost zaštite zbog očuvanja baštine od propadanja s ciljem komunikacije i prezentacije nama u sadašnjosti te generacijama u budućnosti.

Ključne riječi: zaštita, glazbala, muzej. zbirke glazbala, preventivna zaštita, interpretacija, Muzej grada Zagreba, Etnografski muzej Zagreb

Protection of musical instruments and musical material in museums – The Zagreb City Museum and The Ethnographic Museum of Zagreb

Summary

This work points to the need to protect and preserve musical instruments and musical material in the museums. It shows what the term protection is all about and how protection is implemented. The artifacts are collected in a natural setting and extracted into a museum. On this occasion, preventive measures are taken to ensure adequate space for the accommodation of objects, then curative measures are implemented to eliminate the effects of damage to the objects and strengthen their structure and protect them from deterioration. The following are documentation (inventory) measures and recording of all the characteristics by which these items are significant. Preservation is done through all three basic museum functions; protection directly, and research and interpretation indirectly, as described generally and in the examples of the City Museum of Zagreb and the Ethnographic Museum of Zagreb, as museums containing musical instruments and musical material in a permanent exhibition or such material presented at occasional exhibitions or kept in the watch rooms. Musical and musical material have their tangible and intangible properties, which should be protected as much as other museum objects. Such material is specific because it can be used, which leads to the problems and controversy of each museum and because of its specificity requires a different approach, with ethical principles. The purpose is the necessity of protection in order to preserve the heritage from decay in order to communicate and present it to us in the present and generations to come.

Key words: MA thesis, protection, musical instruments, museum, instrument collections, preventive protection, interpretation, City Museum of Zagreb, Ethnographic Museum of Zagreb